

ОЦІНКА ВАРТОСТІ СОРТУ РОСЛИН ЯК ОБ'ЄКТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Рудник-Іващенко О.І., Кропивко В.С.

Український інститут експертизи сортів рослин

Визначені умови для збереження та примноження вітчизняного потенціалу сортів рослин та його ефективного використання у вирішенні завдань, спрямованих на соціально-економічний розвиток України. Розроблений метод визначення вартості сорту як об'єкту інтелектуальної власності, а також нарахування авторської винагороди (рояліті) за використання майнових прав на сорт рослин і майнових прав на поширення сорту рослин.

інтелектуальна власність, вартість сорту, авторська винагорода, рояліті

Постановка проблеми. На сьогодні в нашій країні немає офіційно визнаного методу визначення вартості сорту як об'єкту інтелектуальної власності. За необхідності для цього застосовують підхід, оснований на складній системі компромісів між сторонами, що домовляються, з наступним укладенням ліцензійних договорів, які надають офіційного статусу досягнутим домовленостям. Проте, капіталізація сортів рослин є важливим чинником зростання показників конкурентоспроможності, фінансової стабільності та інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, зокрема через вдосконалення державної політики формування та використання сортових рослинних ресурсів як об'єктів інтелектуальної власності загалом.

Фахівці Українського інституту експертизи сортів рослин провели дослідження з оцінки вартості сорту рослин як об'єкту інтелектуальної власності, шляхом визначення теоретичних, нормативно-правових, методичних і практичних аспектів організації й здійснення такої оцінки.

Метою досліджень було визначення справедливої (ринкової) вартості сорту рослин, за якою його можна реалізувати в операціях між бізнесними, зацікавленими та незалежними сторонами. Вона також є базою для визначення та нарахування авторської винагороди (рояліті) за використання майнових прав на сорт рослин і майнових прав на поширення сорту рослин.

Для досягнення мети ставили завдання – провести оцінку вартості сорту рослин, методом, який ґрунтується на визначенні річного рейтингу кожного об'єкта як числового показника оцінки вигоди, яка очікується від його використання, за умов ринкової (біржової) ціни на продукцію.

Матеріали та методи досліджень. У процесі оцінки вартості сорту рослин і визначення плати за його використання користувалися законодавчими і нормативно-правовими актами України, які подані у бібліографії. Методи досліджень опиралися на Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік, затверджений Наказом Фонду державного майна від 13.12.2005 р. № 3162; та Положення (стандарт) бухгалтерського обліку "Нематеріальні активи" 8, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242, зареєстрованого Міністерством юстиції України 02.11.1999 р. за № 750/4043.

Результати досліджень та їх обговорення. Сорт рослин є особливим об'єктом інтелектуальної власності поряд із науковим відкриттям, породою тварин, комерційною таємницею, фольклором і традиційним знанням у групі об'єктів права промислової власності. На шляху до залучення у комерційний обіг новий сорт проходить наступні етапи: створення сорту рослин, державна його реєстрація, без якої не можливе подальше його поширення та реалізація або комерційний обіг.

Відповідно до Закону «Про охорону прав на сорти рослин» можуть виникати наступні права на сорт рослин: авторське право, яке закріплене свідоцтвом про авторство на сорт рослин (немайнове право); право на сорт, про що свідчить патент на сорт рослин (майнове право власності на сорт рослин); право на поширення сорту, яке закріплене свідоцтвом про державну реєстрацію на сорт рослин (майнове право власності на поширення сорту рослин).

Оцінка вартості сортів рослин застосовується для:

- внесення вартості сорту до статутного капіталу суб'єкта господарювання;
- постановка на бухгалтерський облік у складі нематеріальних активів;
- придбання майнового права інтелектуальної власності на сорт рослин;
- продаж ліцензії на використання сорту рослин;
- застава майнового права інтелектуальної власності на сорт рослин;
- страхування майнового права інтелектуальної власності на сорт рослин;
- визначення стартової ціни майнового права інтелектуальної власності на сорт рослин для контрактів, аукціонів, торгів тощо.

У рекомендаціях застосовували наступні основні терміни та поняття: первісна (балансова) вартість сорту рослин – це вартість сорту, яку визнають у фінансовому звіті після вирахування амортизації та накопичених збитків від зменшення його корисності; справедлива (ринкова) вартість сорту рослин – вартість сорту, за якою можна обміняти сорт в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, є базою для визначення

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS

та нарахування авторської винагороди (роялті); авторська винагорода – винагорода, яку використовують для покриття витрат на створення сорту селекційної установи, де працює автор сорту; роялті – вид ліцензійного платежу, який ліцензіат сплачує протягом строку дії ліцензійного договору ліцензіару.

За оцінки вартості сорту рослин використовують раніше застосовані методи: витратний, ринковий (порівняльний) і доходний (фінансовий).

1. Витратний підхід - встановлення суми витрат на створення чи заміну сорту рослин з урахуванням його зносу. При цьому визначаються:

- розміри фактичних або нормативних (технологічних) витрат на створення, придбання, введення сортів рослин у комерційний обіг і підтримання їх чистоти;
- витрати минулих періодів приводять до теперішньої вартості на дату проведення оцінки шляхом компаундування;
- залишкова вартість сорту в процесі його використання.

2. Доходним методом встановлюють теперішню вартість майбутніх доходів, які очікують отримати внаслідок використання або відчуження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, шляхом оцінки щорічного очікуваного ефекту від реалізації майнових прав на сорт рослин з використанням методів дисконтування по роках.

3. Ринковим (порівняльним) методом визначають вартість сорту на основі фактичних випадків його продажу в умовах активного та прозорого ринку сортів-аналогів і наявності інформації щодо укладених угод з продажу майнових прав на сорти-аналоги; результатів порівняльного аналізу основних показників аналогічних сортів рослин і коригування фактичних цін на ринку майнових прав на сорти рослин.

Відповідно, наша пропозиція полягає у використанні для оцінки вартості сорту рослин, методу, який ґрунтується на визначенні річного рейтингу кожного об'єкта як числового показника оцінки вигоди, яку очікують від його використання, за умов ринкової (біржової) ціни на продукцію, одержану протягом року з одиниці обсягу використання за формулою:

$$P_p = O_p \times C_p \quad (1)$$

де P_p - річний рейтинг сорту рослин, грн./га;

O_p - річний обсяг продукції при застосуванні сорту, т/га;

C_p - біржова ціна продукції, грн/т.

Наступним етапом оцінки постає визначення первісної вартості, яка відображає потенціальну економічну ефективність сорту рослин відповідно до його рейтингу за весь термін дії охоронного документа, тобто:

$$P_v = P_p \times T \quad (2)$$

де Пв - первісна вартість сорту, грн;
Рр - річний рейтинг сорту, грн/га;
Т - строк чинності охоронного документа, роки.

Отже, рекомендуємо первісну вартість відображати в бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи установи та розкриття цієї інформації у фінансовій звітності відповідно до вимог згаданого П(С)БО-8.

Справедлива вартість сорту має характер винагороди за право на їх застосування і визначається при передачі чи наданні прав власності на договірних засадах, використанні права як пайового внеску до статутного капіталу спільного підприємства, передачі права під заставу тощо. У таких випадках, згідно з пунктами 12-16 П(С) БО-8, справедливу вартість визнають первісною вартістю, за якою сорт оцінюють як нематеріальний актив. Очевидно, що величина справедливої вартості залежить від рейтингу об'єкта, обсягу і терміну його використання та узгоджених відсотків винагороди (рояліті):

$$C_v = P_r \times O_c \times T_c \times K \quad (4.3)$$

де Св - справедлива вартість сорту, грн.;

Рр - річний рейтинг сорту, грн./га;

Ос - запланований обсяг використання сорту рослин, т/рік, га/рік;

Тс - запланований термін використання сорту або несанкціонований строк його застосування, роки;

К - коефіцієнт рояліті за використання сорту рослин.

За вищезазначеним методом визначено найвитребуваніші сорти пшениці озимої, ячменю ярого, буряка цукрового, соняшника та їх первісну та справедливу вартість (табл. 1, 2, 3, 4). Це такі як Золотокоса, яка за рахунок високої урожайності на 214,7 тис. га у сортослідах та напряму використання цінна (2,4 тис. грн. за 1 т.) має первісну вартість 375,4 тис. грн. і справедливу вартість понад 2 млрд. грн., за що повинні сплачуватись рояліті 100,75 млн. грн. тощо.

Разом з цим на остаточну вартість сорту рослин впливають ще багато інших чинників і ступінь їх впливу далеко не рівнозначна. За визначення вартості сорту рослин необхідно зважати на:

- науково-селекційну і технологічну цінність сорту рослин, що проявляється через збереження характерних ознак під час виробництва та реалізації відтворювального матеріалу конкретним споживачам;
- техніко-економічну цінність сорту, тобто умови виробництва, зберігання та реалізації насіння цього сорту;
- надійність правової охорони сорту рослин, тобто законодавче забезпечення гарантій тривалої дії патентів, свідоцтв і ліцензій;
- реальну суспільну потребу у продукції за ліцензією, ємність ринку та наявність вільних сегментів.

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

Таблиця 1. Первісна та справедлива вартість найвитребуваніших сортів пшениці озимої у 2011 році

Сорт, гібрид	Загальна площа сорту, га	Первісна вартість сорту, тис. грн.	Справедлива вартість сорту, тис. грн.	Роялті (тис. грн./рік)
Золотоколоса	214 700	375,4	2 014 960	100 748
Подолянка	313 746	212,0	1 662 854	83 143
Куяльник	294 678	223,2	1 644 303	82 215
Смуглянка	247 086	222,5	1 374 416	68 721
Фаворитка	159 864	336,5	1 344 856	67 243
Одеська 267	264 702	196,2	1 298 363	64 918
Шестопалівка	221 463	225,0	1 245 729	62 286
Антонівка	189 212	214,9	1 016 541	50 827
Богдана	142 285	243,0	864 381	43 219
Землячка одес.	119 883	248,8	745 672	37 284

Таблиця 2. Первісна та справедлива вартість найвитребуваніших сортів ячменю ярого у 2011 році

Сорт, гібрид	Загальна площа сорту, га	Первісна вартість сорту, тис. грн.	Справедлива вартість сорту, тис. грн.	Роялті (тис. грн./рік)
Командор	132473	214,0	708 729	35 436
Геліос	122651	212,0	650 048	32 502
Сталкер	137987	174,0	600 241	30 012
Себастьян	99809	204,0	509 025	25 451
Адапт	107418	174,0	467 268	23 363
Вакула	94175	193,6	455 808	22 790
Водограй	88290	204,0	450 281	22 514
Достойний	81636	203,2	414 711	20 736
Еней	45254	220,4	249 350	12 467
Прерія	43195	200,0	215 975	10 799

Важливим етапом визначення вартості сорту рослин є встановлення авторської винагороди.

Плата за використання сорту рослин як об'єкта інтелектуальної власності (роялті) є щорічною винагородою автору сорту за його використання іншими суб'єктами господарювання у сфері насінництва та товарного виробництва продукції рослинництва.

Розмір роялті визначають з урахуванням справедливої вартості сорту рослин і коефіцієнтом роялті, визначеним у відповідній ліцензійній або субліцензійній угоді.

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

Таблиця 3. Первісна та справедлива вартість найвитребуваніших сортів буряка цукрового у 2011 році

Сорт, гібрид	Загальна площа сорту, га	Первісна вартість сорту, тис. грн.	Справедлива вартість сорту, тис. грн.	Роялті (тис. грн./рік)
Бакара	22991	531,9	305 724	15 286
Настя	22603	516,6	291 923	14 596
Портланд	19989	531,0	265 347	13 267
Лавінія	20126	524,7	264 003	13 200
Крокодил	15651	531,9	208 113	10 406
Хамбер	13718	535,5	183 650	9 182
Гранате	13699	531,9	182 160	9 108
Леопард	14341	501,3	179 722	8 986
Ліберо	11770	540,0	158 892	7 945
Каньйон	11240	553,5	155 538	7 777

Таблиця 4. Первісна та справедлива вартість найвитребуваніших сортів соняшника у 2011 році

Сорт, гібрид	Загальна площа сорту, га	Первісна вартість сорту, тис. грн.	Справедлива вартість сорту, тис. грн.	Роялті (тис. грн./рік)
Ясон	258237	235,2	1 518 433	75922
НК Бріо	228324	243,2	1 388 211	69411
НК Роккі	137372	208,0	714 334	35717
Опера ПР	100626	238,4	599 730	29987
НК Конді	86563	262,4	567 854	28393
НК Делфі	70370	266,4	468 666	23433
НК Неома	74080	240,8	445 962	22298
ПР63А90	73259	241,6	442 482	22124
ПР64Е83	67068	250,4	419 843	20992
Форвард	66661	237,6	395 963	19798

Рекомендовані розміри роялті при розмноженні основних польових сільськогосподарських рослин за категоріями їх насіння (насінневого матеріалу) наведено в таблиці 5.

**ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS**

Таблиця 5. Рекомендовані ставки роялті при розмноженні польових сільськогосподарських культур за категоріями насіння, %.

№ з/п	Культура або група рослин	Категорія насіння	Ставки роялті у відсотках до вартості насіння, %
1	Зернові	Сертифіковане	8
2	Кукурудза	Добазове	15
3	Картопля	Сертифіковане	10
4	Зернобобові (горох, вика, соя)	Добазове	8
5	Інші бобові	Добазове	15
6	Трави однорічні й багаторічні	Добазове	12
7	Кормовий і цукровий буряк	Добазове	18
8	Інші кормові	Добазове	15
9	Олійні, технічні культури та хміль	Добазове	15
10	Тютюн і махорка	Добазове	50
11	Лікарські та ефіроолійні	Сертифіковане	25

Висновки. З метою створення умов для збереження та примноження вітчизняного потенціалу сортів рослин та його ефективного використання у вирішенні завдань, спрямованих на соціально-економічний розвиток України, необхідно за формування та здійснення державної політики з охорони прав на сорти рослин у частині залучення в господарський (комерційний) обіг результатів селекції сортів рослин забезпечити:

- збалансованість прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин, включаючи державу, в області створення, правової охорони та використання сортів рослин;
- державне стимулювання процесів створення, правової охорони і використання сортів рослин, підвищення на цій основі мотивації селекціонерів і селекційних установ (підприємств);
- визначення порядку поширення (комерційного обігу) сортів рослин і забезпечення майнових прав селекціонерів;
- прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на вирішення першочергових завдань з залучення в господарський обіг сортів рослин за рахунок їх вартісної оцінки та контролю за дотриманням сплати роялті залежно від обсягів використання сортів рослин.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р. № 3116-ХІІ (в редакції від 17.01.2002 р.);
2. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 26.12.2002 р. № 411-ІV (в редакції від 2 жовтня 2012 р. № 5397-VI);
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38). Нематері-

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
INTELLECTUAL PROPERTY ITEMS

- альні активи, міжнародний стандарт IASB від 01.01.2012 р.
4. Методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності, затверджена Наказом Фонду державного майна від 25.06.2008 р. № 740, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 06.08.2008 р. за № 726/15417;
 5. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1140;
 6. Національний стандарт № 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності", затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. № 1185;
 7. Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік, затверджений Наказом Фонду державного майна від 13.12.2005 р. № 3162;
 8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку "Нематеріальні активи" 8, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242, зареєстрованого Міністерством юстиції України 02.11.1999 р. за № 750/4043.

Определены условия для сохранения и приумножения отечественного потенциала сортов растений и их эффективного использования в решении задач, направленных на социально-экономическое развитие Украины. Разработан метод определения стоимости сорта как объекта интеллектуальной собственности, а также начисления авторского вознаграждения (роялти) за использование имущественных прав на сорта растений и имущественных прав на распространение сорта растений.

The conditions for the preservation and enhancement of national potential plant varieties and their effective usage in solving tasks aimed at socioeconomic development of Ukraine have been determined. The method for determining the value of a variety as an intellectual property item as well as calculating a royalty for using property rights on plant varieties and proprietary rights on distribution of plant varieties has been developed.